

Арбітражне судочинство на Миколаївщині

1919–1940 рр.

Із запровадженням нового політичного та економічного устрою комерційні суди стали не потрібними. Оскільки всі підприємства проголошено державними, усі суперечки, що виникали між ними, вирішувались адміністративним шляхом. Незважаючи на це, Одеський комерційний суд продовжував функціонувати аж до 1920 року, хоча формально був ліквідований постановою Народного секретаріату УНР 4 січня 1918 року.

На початку двадцятих років ХХ століття в судоустрої відбулися динамічні зміни, результатом яких стало створення арбітражних комісій.

Декрет про суд від 7 березня (22 лютого) 1918 року заборонив судові позови між різними казенними установами. Усі суперечки вирішувалися в адміністративному порядку. З початком господарської реформи 1921 року, переходом до комерційних розрахунків та майнової самостійності взаємовідносини між підприємствами почали будуватися на договірних засадах. Повну натуралізацію епохи військового комунізму змінили товарно-грошові відносини. Перші кроки до врегулювання господарських відносин між підприємствами, організаціями та установами було зроблено 1922 року.

Постановою РНК СРСР від 16 грудня 1922 року № 713 затверджено Положення про порядок вирішення майнових суперечок між державними установами та підприємствами. Відповідно до Положення такі спори розглядалися арбітражними комісіями при Українській економічній нараді, на місцях — при губернських економічних нарадах. До компетенції Вищої арбітражної комісії, належало вирішення суперечок, в яких хоча б однією із сторін була центральна установа чи об'єднання; вирішення спорів між установами та підприємствами різних губерній,

а також розгляд скарг на рішення місцевих арбітражних комісій [3]. Так, рішенням Вищої арбітражної комісії від 3 жовтня 1923 року у справі за позовом правління Нижньодніпровського держпароплавання до заводууправління машинобудівного південного тресту миколаївських заводів позивачу передано із заводу ім. А. Марті пароплави «Тритон» та «Дочка» за оплату ремонту в розмірі 25403 крб. 58 коп. (золотом за курсом червонця на день оплати) [4].

Спільні майнові питання, що виникали між підприємствами, організаціями та установами Миколаївщини, 1923 року вирішувала Одеська губернська арбітражна комісія (більша частина сучасної Миколаївщини з жовтня 1922 року по лютий 1925 року входила до складу Одеської губернії) [5].

Миколаївський повітовий відділ комунального господарства в листі до Миколаївської окружної економнаради від 30 квітня 1923 року вказував на наявність 7 справ по суперечках з державними установами, що підлягали вирішенню Одеською губернською арбітражною комісією, та «знаходив дуже бажаним організацію окружної арбітражної комісії», адже це мало б звільнити юрисконсульта від накладних витрат на поїздки до Одеси та «тяганини, неминучої при розгляді справ за 150 верств від місця їх виникнення». Аналогічне питання порушувало й Миколаївське відділення Одеської контори Укрзовнішдержторгу, в якого за період із січня по квітень 1923 року виникло 2 справи, що потребували вирішення арбітражним судом [6].

Питання щодо заснування в Миколаєві арбітражної комісії постало ще 1922 року. Того часу «у зв'язку з новою економічною політикою, а також тими економічними перспективами, котрі

передбачаються в найближчому майбутньому у вигляді імпорту з-за кордону», виникла потреба у відкритті торговельної біржі (протокол засідання Миколаївського губдержплану від 16 лютого 1922 року) [7]. А вже 17 грудня 1924 року при Миколаївській торговельній біржі було створено арбітражну комісію відповідно до «Інструкції про діяльність арбітражних комісій при товарних біржах», розробленої та затвердженої Народним Комісаріатом юстиції 11 липня 1924 року.

До арбітражної комісії входили кілька членів біржі (не менше трьох), зокрема голова комісії та два його заступники, яких обирали терміном на 1 рік. До компетенції арбітражної комісії належало вирішення суперечок стосовно договорів, укладених на біржі. Справи порушувалися наступного робочого дня після отримання усної або письмової заяви однієї із сторін, розглядалися у присутності позивача та відповідача або їхніх представників. Судові засідання арбітражної комісії проходили публічно, головною метою комісії було примирення сторін. Рішення приймалося більшістю голосів. Мотивоване рішення видавали не пізніше ніж через 3 дні після винесення резолюції. Виконавчі листи за рішеннями арбітражної комісії або про мирову угоду видавали народні суди. У січні – квітні 1926 року до арбітражної комісії при Миколаївській торговельній біржі надійшло 7 справ, вирішено 4 справи, до суду завершено миром 1 справу [8].

Відповідно до постанови ЦВК СРСР від 29 жовтня 1924 року «Основи судової організації Союзу РСР і союзних республік», суперечки з приводу майна між державними установами і підприємствами розглядалися Вищою арбітражною комісією при Раді Праці та Оборони СРСР, вищими арбітражними комісіями при економічних нарадах союзних республік, арбітражними комісіями при радах народних комісарів автономних республік та місцевими (обласними та губернськими) арбітражними ко-

місіями, організованими при виконавчих комітетах областей та губерній [9].

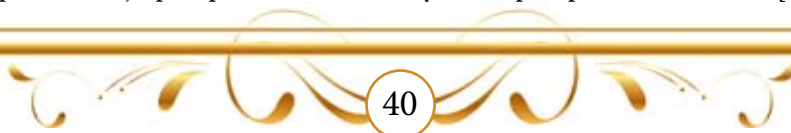
Постановою РНК СРСР від 17 жовтня 1925 року затверджено Положення про хлібні арбітражні комісії, відповідно до якого такі створювалися для вирішення суперечок, що виникали між органами єдиної державної хлібної інспекції та власниками зерна на підставі інспекції чи класифікації зерна [10].

Рішенням президії Миколаївського окрвиконкому від 26 березня 1926 року створено хлібну арбітражну комісію, яку очолив завідуючий комісією внутрішньої торгівлі Жак. До складу комісії увійшли представники від окрзему управління Васильєва, сільспілки Стекова та товарної біржі Бондарєва [11].

1926 року арбітражної комісії при Миколаївському окрвиконкомі так і не було організовано, суперечки розглядала колишня Одеська губернська арбітражна комісія [12].

Постановою ВУЦВК та РНК УРСР від 23 березня 1927 року «Про арбітражні комісії для розв'язання спорів за майно між державними установами і підприємствами» вирішення господарських суперечок було покладено на Вищу арбітражну комісію при Українській економічній нараді та місцеві арбітражні комісії при Харківському, Київському, Одеському, Дніпропетровському, Вінницькому та Сталінському окружних виконавчих комітетах. Миколаївський та Первомайський округи входили до району, на який поширювалася діяльність Одеської арбітражної комісії. Правила провадження справ в арбітражних комісіях визначав Цивільно-процесуальний кодекс УРСР [13].

27 березня 1928 року Українською економічною нарадою затверджено «Правила провадження справ в арбітражних комісіях УРСР», які визначили порядок розгляду справ та вчинення позовів, судові витрати й винесення (перегляд) ухвал арбітражних комісій [14].

Положения
про порядок
виришення
майнових
сперечок між
державними
установами
та підприєм-
ствами,
затверджене
не постановою
Ради народних
комісарів УРСР
від 16 грудня
1922 року
№ 713

С О Д Е Р Ж А Н Н Я

СОВЕТ НАРОДНЫХ КОМПЕТЕНТОВ

16 декабря 1922 года в 48 и 713.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ СОВЕТА НАРОДНЫХ КОМПЕТЕНТОВ

О ПОРЯДКЕ РАШЕНИЯ МАЙНОВЫХ СПОРИХ МЕЖДУ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ПРЕДПРИЯТИЯМИ И ПРЕДПРИЯТИЯМИ.

Совет Народных компетентов постановил:

Ст. 1-я. Чужестренние споры между государственными предприятиями, а также между государственными предприятиями, разрешаются арбитражными комиссиями, как вступившими на основании сего постановления, в центре — при УСС и на местах — при Губернских Экономических Советах, в которых не разрешаются внутри ведомств.

Ст. 2-я. Настоящее положение не распространяется на случаи, в которых специальными законами установлен иной порядок разрешения дел.

Ст. 3-я. Высшая Арбитражная комиссия при УСС образуется в составе председателя, назначенного УСС по представлению ЦК и двух членов, непосредственно назначенных УСС. В соответственном порядке назначаются заместители председателя и заместители членов комиссии.

Ст. 4-я. Арбитражные комиссии при Губернских Экономических Советах образуются в составе председателя, назначенного УСС по представлению ЦК и двух членов, назначаемых Губернскими Экономическими Советами.

Ст. 5-я. Члены Арбитражной комиссии назначаются по письменному предложению владельца учреждения или предприятия, оспаривающего свои права нарушенными или претентуемого на признании своего права.

Ст. 6-я. Частушке в деле учреждения и предприятия могут участвовать представители своих интересов как свои сотрудники, так и лица, имеющие право ведения чужих дел в общих судах Республики.

Ст. 7-я. В слушании дела участвуют стороны. Новая сторона не останавливает разбирательства. Арбитражная комиссия может признать явку обязательной.

Ст. 8-я. Слушание дела происходит с применением начал состязательного процесса. Стоя обвиняет, доказывает свою истину, а ответчик свои возражения. Однако, Арбитражная комиссия вправе, в случае необходимости, по собственному почину собирать доказательства. Исключено производство осмотра Арбитражной комиссией.

Ст. 9-я. Вступившее в дело третье лицо с самостоятельными требованиями, а также в качестве пособника той или другой стороны и привлеченные стороны третьих лиц в качестве пособников допускаются по особым постановлениям Арбитражной комиссии, если она найдет участие третьих лиц целесообразным.

Ст. 10-я. Решение постановляется по большинству голосов. В случае равенства голосов, голос председателя является решающим.

Ст. 11-я. Решение Арбитражной комиссии имеет силу судебных постановлений и приводится в исполнение в порядке, установленном в ст. 4 настоящего положения.

Ст. 12-я. При постановлении решения, Арбитражная комиссия решает спор о праве, руководствуясь действующими законами и законами, на обороте.

ниши распределения власти, но может, приняв в соображение обязанности государства и интересы, постановить: а) об отсрочке или расторжении дел, б) о взыскании предлога исполнения дела, в) о погоне или частых выездах в исключительных случаях, г) об отсрочке или отмене дел, д) о предоставлении от обязанности или отсрочке конкурентного способа исполнения.

Ст. 14-я. В решении комиссии указывается конкретный способ исполнения или дает указание относительно способа исполнения.

Ст. 15-я. Розлучний рішення об'являється в тому ж засіданні, в якому було прийнято рішення. Розлучний постанови повинна бути роз'яснена, в якій формі рішення, провадиться к делу и сообщается в члены комиссии. Отсрочка не продлевает срок по исполнению дел. По окончании срока исполнения дел, комиссия должна вынести постановление о прекращении дел.

Ст. 16-я. Решения Арбитражной комиссии могут быть обжалованы в Высшую Арбитражную комиссию. Обжалование по делам по ком. ЦК и ЦК не производится. Обжалование по делам по ком. ЦК и ЦК производится в течение 10 дней со дня вынесения решения, которая объявлена на последнем заседании Арбитражной комиссии. Дело об обжаловании дел производится через Высшую Арбитражную комиссию. Решения Арбитражной комиссии могут быть обжалованы, но только в том случае, если они не являются окончательными. Арбитражная комиссия может отменить, изменить или прекратить решение, если она найдет существенные основания для отмены или прекращения дел, которые не могут быть непосредственно установлены Высшей Арбитражной комиссией.

Ст. 17-я. Высшая Арбитражная комиссия обязательна для местных комиссий при злочинном рассмотрении дел.

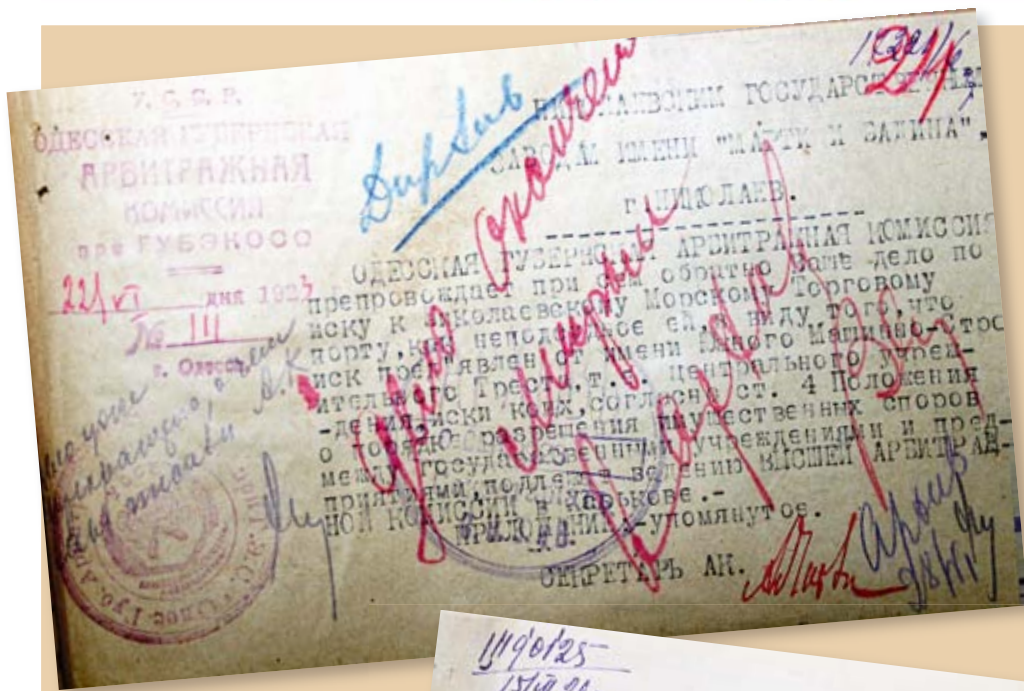
Ст. 18-я. Решения Высшей Арбитражной комиссии в качестве инструкции обязательны, но УСС, в порядке надзора, может изменить или прекратить на новое рассмотрение.

Ст. 19-я. Споры о компетенции между Арбитражными комиссиями в судебных постановлениях окончательны и разрешаются Центральным органом Верховного Судебного Контроля.

Ст. 20-я. Подробные правила о производстве дел в Арбитражной комиссии, а равно о размере судебных пошлин и сборов, устанавливаются Высшей Арбитражной комиссией и утверждаются УСС.

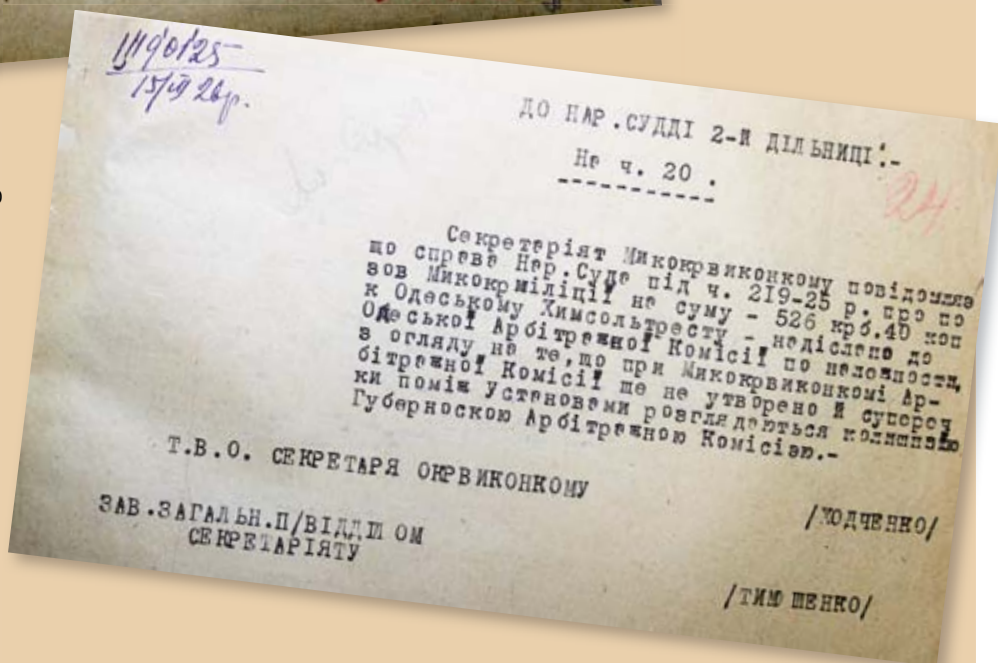
Г. Харьков, 41 ноября 1922.

Зам. председателя ССК /СР/ Дель.
Управляющий делами Советского Комитета /С.Д.О.Д./
Секретарь ССК /СР/ Дель.
Черно: делопроизводитель

Повідомлення Одеської губернської арбітражної комісії Миколаївському заводу ім. Марті й Бадіна про необхідність розгляду справи Вищою арбітражною комісією. 22 червня 1923 року (ДАМО, Ф.р-578. оп. 1, спр. 168, арк. 24)

Повідомлення т.в.о. секретаря Миколаївського окрвиконкому про відсутність при окрвиконкомі арбітражної комісії, адресоване народному судді 2-ї дільниці. 15 березня 1926 року (ДАМО, Ф.р-161, оп. 1, спр. 251, арк. 24)

«З метою зміцнення єдності судової системи Союзу РСР, підвищення господарської дисципліни та відповідальності господарських органів за свою роботу» постановою ЦВК та РНК СРСР від 4 березня 1931 року арбітражні комісії з розгляду майнових суперечок між державними установами і підприємствами та кооперативними організаціями було ліквідовано. Вирішення господарських справ передано загальним судовим установам. Справи, в яких сторонами виступали центральні установи або підприємства союзних республік, підлягали розгляду Верховним судом

СРСР (або, за згодою сторін, Верховним судом однієї з республік). При розгляді справ народними засідателями виступали працівники господарських органів. Суперечки установ та підприємств одного й того ж відомства мав право вирішувати вищий орган, але створення відомчих арбітражних комісій заборонялося [15].

Через брак специфічних знань у сфері господарських суперечок та неможливість оперативно розглядати справи суди загальної юрисдикції були не в змозі забезпечити виконання вищевказаних завдань. Отже, 3 травня 1931 року було

затверджено «Положення про Державний арбітраж», згідно з яким «для вирішення майнових суперечок між установами, підприємствами та організаціями усупільненого сектора в напрямку, що забезпечував укріплення планової та договірної дисципліни, господарського розрахунку», мав діяти державний арбітраж.

Постановою РНК СРСР від 23 травня 1931 року головному арбітрові при Раді Народних Комісарів СРСР було надано право дорадчого голосу на засіданнях РНК СРСР, Ради праці та оборони і Комісії виконання при РНК СРСР [16].

1932 року, з утворенням областей на території Української РСР, було ліквідовано міжрайонні органи державного арбітражу в м. Одеса та організовано державний арбітраж при обласних виконавчих комітетах. З лютого 1932 року по вересень 1937 року більша частина сучасної Миколаївщини входила до складу Одеської області, через це для вирішення питань щодо господарських суперечок знову треба було їхати до Одеси.

1934 року до компетенції органів Державного арбітражу було віднесено суперечки, що виникали при укладенні договорів.

З утворенням 22 вересня 1937 року Миколаївської області постало питання про організацію державного арбітражу, який було створено при облвиконкомі приблизно в середині 1938 року (документів 1938 року бракує, дату встановлено за документами 1939 року).

У документах Миколаївського облвиконкому є доповідна записка головного арбітра Канделя (ім'я та по батькові не вказано) про роботу держарбітражу в 1938-1939 роках. У ній зазначено, що за підсумками перевірки держарбітражу при РНК УРСР, проведеної в серпні 1939 року, Миколаївський облдержарбітраж за півтора роки роботи не лише добре виконував основне своє завдання — вирішувати майнові та переддоговірні суперечки, а й узагальнював і вивчав роботу окремих господарських організацій у сфері «якості

продукції, укріплення госпрозрахунку, дотримання планово-договірної та фінансової дисципліни, дотримання політики цін, комплектності та асортименту продукції». Про підсумки такої роботи держарбітраж доповідав вищим організаціям та місцевим органам влади. У зв'язку з «необхідністю реорганізувати структуру Миколаївського облдержарбітражу та укомплектувати його апарат більш технічно грамотними та кваліфікованими робітниками» головний арбітр запропонував держарбітражу області проект нового штатного розпису. Рішенням організаційного комітету Президії Верховної ради УРСР по Миколаївській області від 11 грудня 1939 року прийнято та подано для затвердження РНК УРСР нову структуру Миколаївського обласного державного арбітражу на 1940 рік, яка включала посади: головного арбітра, помічника головного арбітра, 2 державних арбітрів, 2 помічників державних арбітрів, 2 референтів, керівника справами, завідуючого прийманням справ, статистика, 2 друкарки, прибиральницю, по 0,5 ставки бухгалтера та розсильного [17].

1940 року в Миколаївському облдержарбітражі працювало 11 осіб, серед яких — головний арбітр, 2 арбітри та 3 юрисконсульти. Протягом року вони розглянули 2205 справ [18].

Як зазначено вище, принципів змін Миколаївський облдержарбітраж зазнав в останні передвоєнні роки, коли було затверджено його нову структуру. Цього часу відчутно зростає кількість майнових спорів між установами й підприємствами. Револьюційні події 1917 року та господарська реформа ознаменували новий етап розвитку господарського судочинства, де вирішення спорів арбітражними комісіями відіграло першочергову роль. Передумовою для реорганізації судової системи та створення Миколаївського обласного держарбітражу став перехід до комерційного розрахунку та договірних засад урегулювання господарських відносин.

